

СПОМЕН-КЊИГА ПАЛИХ БОРАЦА НОР-а И ЖРТАВА ФАШИСТИЧКОГ ТЕРОРА ОПШТИНЕ ГАЦКО 1941 — 1945

У оквиру прославе 45. годишњице устанка народа и народности Југославије и почетка оружане револуције и 42. годишњице ослобођења Гацка, 1. септембра 1986. године, у организацији Војноиздавачког и новинског центра из Београда, изашла је из штампе *Спомен-књига палих бораца НОР-а и жртава фашистичког терора општине Гацко 1941 — 1945.*

Спомен-књига је дјело колективног напора друштвених снага Гацка да се сачини трајни писани споменик, који ће младим генерацијама служити за примјер како се бори и гине за слободу свога народа и за бољи и праведнији живот. Књига је израз заједничке воље бораца и народа Гацка да се ода заслужено признање свим жртвама палим на страни народноослободилачког покрета и револуције, без обзира на вјеру и националну припадност.

У предговору књиге дата је вјерна панорама збивања догађаја у вртлогу четворогодишњег рата, дати су ратни догађаји у којима су гинули синови и кћери овога краја. Књига не говори о општем доприносу слободи и револуцији, она говори о најплеменитијем доприносу што је Гацко дало у рату за ослобођење. Она говори о најхрабријим међу храбрима који су дали своје животе за слободу и наш срећнији живот.

У књизи су имена и биографски подаци Гачанки и Гачана, бораца партизанских јединица и припадника НОП-а, који су жртвовали властите животе за слободу и данашњи миран и самостални социјалистички развој нашег друштва. Списак палих бораца и жртава фашистичког терора који су из овог краја дали своје животе у рату рјечито говори о величини удјела народа Гацка у народноослободилачкој борби. Зар може бити веће свјесочанство од Спомен-књиге тог тешког и опорог времена

кроз које је народ овог краја прошао и борнио се за свој опстанак и слободу.

Данас, нако је вријеме поодмакло, јер је прошло више од четрдесет година, када се присјећамо тога времена, којему је та књига свједок, има пуно разлога да се та збивања прикажу вјерно и истинито. Само истина оплемењује човјека, она улива повјерење међу људе, она враћа вјеру у велике вриједности револуционарне борбе. Само тако одужићемо се историји. То је истовремено наш дуг према онима који су дали своје животе, то је и једини и прави путоказ данашњим генерацијама и онима који тек долазе. Из таквих прилога судиће се о величини једне велике и, према свему што је она била, славне борбе народа овог краја. Ако се може рећи да је то период крви и суза, онда се истовремено може рећи да је то био један од најславнијих периода историје народа овог краја, и народа Југославије.

Не смијемо заборавити да је то био један од најславнијих периода Комунистичке партије Југославије, када је један обичан „привјесак Коминтерне“ и једна сасвим безначајна балканска и европска партија, под руководством друга Тита, повела оружану борбу у којој је изграђивала стратегију побједоносног завршетка рата и стварања нове социјалистичке Југославије. Већ је давно потврђено, а и данас се о томе пише, да је тај период од неколико година уздигао Комунистичку партију Југославије до општепризнате партије Европе а наша борба постала је предмет дивљења и величине у читавом свијету.

Појава таквих књига сваког од нас, и не само нас који смо учествовали у том чину борбе, подсјећа на то вријеме и натчовјечанске патње и напоре народа овог краја. Подсјећа нас на дивне ликове јунака, који су се ту, пред нама, обрели у свој својој величини. Ту је списак са кратким подацима о 424 борца и 811 жртава фашистичког терора, уз 23 жртве рата. Сви су они уздицали своје животе у темеље борбе за слободу од 1941. до 1945. године. То је још једно велико свједочанство о крвавом и тешком времену, када се радило о животу или смрти, о слободи или ропству, о биједи и сиромаштву, или о бољем сјутра.

Иако у књизи нема описа догађаја, што није ни њена намјена, она даје драгоцене податке о синовима и кћерима овог краја, о Србима и Муслиманима, она спомиње имена 1.258 Гачана који су дали своје животе ту, на свом огњишту, широм Босне и Херцеговине и Југославије.

Датумима о погибији појединих бораца књига подсјећа и на прве устаничке пушке почетком јуна 1941. године. Није то без значаја помињати, јер ти јунски плотуни по непријатељима спадају међу прве у окупираној Југославији. Тих дана читава Европа, осим Совјетског Савеза, стењала је под фашистичком окупацијом Хитлера и Мусолинија. Мрак и тама, страх и мржња овладали су у раскомаданој Југославији, прије свега због издаје

властодржаца и нагомиланих неријешених питања која је стара власт оставила народу да у ропству туђина робује у ратној биједи, огњу и смрти аветињског међусобног истребљења. У раској маданој Југославији носиоци авети прошлости и сви они што нису били за слободу нашли су се заједно са окупатором.

Данас, више него јуче, а вјероватно што вријеме даље одмиче, о томе нашем револуционарно-ослободилачком рату се доста пише, и писаће се. Ако данас има појединаца који својим писањем умањују усташку страховладу или поравнавају четнике са антифашистичким борцима, онда није тешко оцијенити коме то служи и какве су им намјере.

Било је покушаја у појединим написима и саопштењима да се ти први јунски устанички дани занемаре и не добију праву оцјену у историји наше оружане револуције, само због тога што у тим првим данима нијесу увијек и свуда руководили комунисти. Величина и снага Комунистичке партије Југославије биле су баш у томе да схвати дух тог времена и да из тих првих оружаных акција, које су се шириле у Југославији, изда Проглас почетком јула о општем оружаном устанку. Тај устанички дух у источној Херцеговини у том периоду, и не само тада, зрачи снагом историјске појаве којој Комунистичка партија даје правац и смисао великог раздобља у историји народа Југославије. Била би велика грешка занемаривати таква трајна устаничка жаришта, која су била неугушива и која су подстицала својом духовном енергијом младе генерације у разним друштвеним и међународним околностима да се боре за правду и слободу.

С правом се објективни историчари и публицисти ван наше земље диве великој борби народа Југославије и њеној Комунистичкој партији, која је знала и умјела да осмисли тај велики чин и доведе народ до побједоносног рата и револуције. И ова нас књига, невелика по обиму, подсјећа својим подацима да је велики број синова и кћери Гацка, тачније сваки десети становник, дао свој живот у борби против окупатора, усташа и четника и својим животом украсио велики чин слободе.

Не можемо а да се не присјетимо и споменемо колико је било потребно натчовјечанских напора комуниста овог краја, па и Комунистичке партије као цјелине, да се један издајнички и контрреволуционарни покрет Драже Михаиловића, који је био од антифашистичких савезника Енглеске и Америке у рату легализован и с њихове стране свим средствима помаган, разоткрије у својој издаји и да истина избије на свјетло дана.

Данас су нам доступне, из ратних докумената, истине које су забиљежили неки официри енглеске и америчке обавјештајне службе. Они у својим извјештајима потврђују да су, обављајући своје ратне задатке у нашој земљи, имали велике мучке да увјере своје владе, прије свега Енглеске и Америке, да се једино партизанска војска бори против окупатора. Један од њих напи-

сао је велику истину, још половином 1942. године, да су четници „за краља и стару власт и против окупатора“, али да се не боре ни за једно ни за друго, они срљају у дубоку издају народа. Да се истина пробије и да се уважи, било је потребно времена и тешких жртава, што и списак у књизи вјерно биљежи и потврђује.

Књига нас враћа на та тешка а велика времена, која су била судбоносна за нашу будућност. Како вријеме одмиче, све је више покушаја да се да искривљена слика тог времена, да се збивања не поставе на своје право мјесто. Немалу кривицу за то носимо и ми што на вријеме нијесмо изнијели на видјело сву истину тих догађаја, што су извјесни немиле догађаји остајали по страни. Наша револуционарна борба, као и свих револуција у свијету, није била равномјерна. Свједоци смо да данас израњају и такве оцјене које парцелишу токове револуције у своје националне хатаре и које увеличавају или умањују учешће појединих народа, прилагођавају данашња савремена збивања код нас ономе што се збивало у току оружане револуције и рата против окупатора и издајника. Истина може бити само једна. Ослободилачки рат против окупатора у Југославији био је јединствен и у њему су учествовали сви народи Југославије, не истовремено и равномјерно, што је зависило од низа околности које су условљавале то учешће. Истина је и то да нигдаје као у нашој земљи није било толико издајничких организација, које су у појединим раздобљима рата поникле, и уколико се народноослободилачки покрет приближавао коначној побједи, сви су се они јединили с окупатором у борби против наше војске.

Вртлог ратних догађаја у Гацку није протутњао једном офанзивом, ту су се смјењивали оружани окршаји у току читаве четири године. Зар о томе рјечито не говори податак да је варошицу Гацко пет пута ослобађала наша војска? Читав тај предис, стицајем околности и кроз новију историју, па и у посљедњем рату, био је стратешко подручје за непријатеља и због тога су тешкоће народа гатачког краја биле голема и непредвидљиве. Жестина терета рата посебно је била повећана у почетку усташком страховладом и касније четничком издајом, које су унијеле страх и мржњу, раздирале односе између Срба и Муслимана и своје свирепости и окупатора подигле на још већи ниво.

И кад данас поједина националистичка њушкала, без обзира којој врсти списатеља припадају, послјије четрдесет и више година, траже по „прашњавим друмовима“ правду за свој националистички наум, онда могу наћи прави одговор у овом, немалом списку бораца и жртава који једино говоре праву истину. Ако се такви списатељи спотакну о истину, онда им можемо рећи истину и опростити, али ако они грлато носе штету и униоше забуну у наше јединство, као националистички јуришници,

онда им треба рећи да националистичко каљање није далеко од опакe издаје интереса народа и ове земље. Зар то није потврдила власт старе Југославије, а посебно оно што се дешавало у току револуционарне оружане борбе?

Нема никаквог разлога да не поменем и наше грешке у прољеће 1942. године. У успону нашег покрета првом половином 1942. године, када је дошло и до оружаног сукоба са четницима Драже Михаиловића из овог краја, у намјери да се слободна територија очисти од четника, пало је у неким селима и недужних људи. Није то било само у Гацку, него у читавој источној Херцеговини и Црној Гори. О тим политичким застрањивањима писано је и говорено и дата им је негативна оцјена у недавно изашлој Историји Савеза комуниста Југославије.

Нико данас, а вјерујем ни сјутра, неће моћи утврдити ни доказати ко је био стварни а ко измишљени непријатељ. Разумљиво и једино могуће било је да се све то припише вртлогу догађаја тог времена, што се објективно данас не може утврдити. То помињемо и истичемо не да поправимо оно што је отишло унеповрат, него да сачувамо истину, моралне и етничке вриједности покрета, коме смо припадали, и Комунистичке партије, која је том покрету давала снагу и полет.

У дугим колонама у Спомен-књизи стоје поређани погинули борци и жртве фашистичког терора. Стоје имена погинулих народних хероја ОБРЕНА ШУПИЋА и МИЛА ОКИЉЕВИЋА, шпанског борца АХМА КРВАВЦА, познатих комуниста ФАДИЛА ПАШИЋА, ЦЕМА КРВАВЦА и омладинца ШУЋРИЈЕ ЂИМИЋА, секретара, и два члана Среског комитета Комунистичке партије за Гацко ИВАНА СТАРОВИЋА, ЛУКЕ НЕНЕЗИЋА и РАНКА МИХИЋА, 84 члана Партије и 60 чланова СКОЈ-а, и свих оних бораца који су пали борећи се за исте циљеве. Њихове сјени поручују да се чува слобода и јединство, да се чувају свијетле стазе револуције и ослободилачког рата. Њихова порука је жива и чврста — да се зла више не смију поновити.

Блажо Буричић